

Kołomycew A. (2023), *Instrumenty zaangażowania obywatelskiego. Założenia teoretyczne demokracji partycypacyjnej a praktyka ich stosowania*. Warszawa: CeDeWu [recenzja]

Wielu badaczy formułuje tezę o kryzysie demokracji liberalnej i zastanawia się nad możliwościami zmian, a część z nich skłania się w kierunku rozwoju demokracji partycypacyjnej. Rodzi się pytanie, w jakim stopniu takie rozwiązanie jest realne, a przede wszystkim: czy dotychczasowe doświadczenia w tym zakresie pozwalają sądzić, że poziom zaangażowania obywatelskiego będzie na tyle wysoki, że możliwa stanie się realizacja demokracji partycypacyjnej jako podstawowego modelu uczestnictwa obywateli w rządzeniu. Częściowej odpowiedzi na to pytanie dostarcza recenzowana książka, co stanowi o aktualności i ważności zagadnień podjętych przez Autorkę.

Książka Anny Kołomycew dotyczy bowiem problematyki aktywności obywatelskiej i partycypacji obywateli w rządzeniu w skali lokalnej i można ją traktować jako głos w toczącej się dyskusji na temat konieczności i kierunku zmian w dotychczasowym modelu demokracji. Książka powstała na podstawie przeprowadzonych przez Autorkę badań empirycznych, bardzo dobrze przemyślanych i zrealizowanych, co bezsprzecznie podnosi wartość opublikowanej pracy. Badania tego rodzaju, wymagające poświęcenia znacznej ilości czasu i energii – szczególnie kiedy przeprowadza je jedna osoba – nie są czymś częstym. Wnioski sformułowane na ich podstawie są nie tylko ciekawe i dobrze uzasadnione, ale także bardzo istotne dla zrozumienia mechanizmów demokracji lokalnej i sądzę, że powinni się z nimi zapoznać wszyscy ci, którzy mają wpływ na ustawodawstwo i politykę lokalną.

Zasadniczy problem badawczy Autorka sformułowała jako pytanie, czy instrumenty zaangażowania obywatelskiego stosowane w gminach w Polsce pozwalają urzeczywistniać teoretyczne założenia demokracji partycypacyjnej. Głównym celem było wyjaśnienie, w jaki sposób w gminach są stosowane zinstytucjonalizowane formy zaangażowania obywatelskiego, jakie są zależności pomiędzy zasadami formalnymi, praktyką ich stosowania wynikającą z doświadczeń decydentów oraz społeczności lokalnej a narracjami towarzyszącymi

wdrażaniu poszczególnych instrumentów. W głównej hipotezie, która zresztą została potwierdzona, Autorka założyła, że pomimo instytucjonalizacji instrumenty zaangażowania obywatelskiego są wykorzystywane okazjonalnie, mobilizując tylko tych obywateli, których interesy są zagrożone, bądź chcących uzyskać określone korzyści.

Struktura opracowania jest poprawna i przejrzysta, umożliwiającą Autorce pełne przedstawienie problematyki, a odbiorcy ułatwiająca percepcję prowadzonych rozważań. Obejmuje (oprócz wstępu, zakończenia, bibliografii, aneksów, indeksu nazwisk i streszczeń w języku polskim i angielskim) siedem rozdziałów podzielonych na dwie części. W pierwszej bardzo precyzyjnie dokonano konceptualizacji tematu i w sposób wyczerpujący przedstawiono założenia teoretyczne dotyczące demokracji partycypacyjnej i deliberacyjnej, instrumentów zaangażowania obywatelskiego oraz nowego instytucjonalizmu jako ramy teoretycznej badań, w drugiej – przedstawiono wyniki badań empirycznych. Zostały one, oprócz rozdziału dotyczącego sposobu badania, uporządkowane w trzech rozdziałach, zgodnie z przyjętą koncepcją analizy Vivien Lowndes i Marka Robertsa wyróżniającą trzy wymiary instytucji: zasady, praktyki i narracje. W ten sposób powstały trzy rozdziały, z których pierwszy został poświęcony regulacyjnemu wymiarowi instrumentów zaangażowania obywatelskiego, drugi wymiarowi funkcjonalnemu, trzeci wymiarowi regulacyjnemu.

Całość została bardzo solidnie i poprawnie pod względem metodologicznym opracowana. Autorka, opierając się na paradygmacie interpretatywistycznym, zastosowała przemyślaną strategię badawczą, obejmującą zarówno badania ilościowe (najpierw przeprowadzono 525 ankiet), jak i jakościowe (potem przeprowadzono 43 wywiady). Dokonała również wielu wnikliwych analiz zebranego materiału, prowadzących do istotnych, a przy tym wyważonych i ciekawych wniosków. Ich przytaczanie tutaj zajęłoby zbyt wiele miejsca, choć warto zacytować jeden z ważniejszych, odnoszący się do instrumentów quasi-decyzyjnych: „Instrumenty zaangażowania obywatelskiego istniejące w polskich rozwiązaniach prawnych *de facto* nie pozwalają członkom społeczności lokalnych na faktyczne decydowanie ani na – coraz powszechniej stosowane – współdecydowanie (...)” (s. 177). Ponadto można przytoczyć niektóre zdania z zakończenia, odnoszące się do weryfikacji głównej hipotezy: „Pomimo

instytucjonalizacji normatywnej (formalnoprawnej), instrumenty zaangażowania obywatelskiego stosowane w gminach w Polsce, nie pozwalają urzeczywistnić wspomnianych założeń” (chodzi o założenia demokracji partycypacyjnej, m.in. równość, inkluzyjność, bezpośrednio zaangażowanie obywateli w procesy decydowania bądź oddziaływania na kształt decyzji, a także informacyjny i edukacyjny charakter zaangażowania), oraz „Większość instrumentów wykorzystywanych w gminach ma charakter konsultacyjny co oznacza, że nie pozwalają one rzeczywiście uczestniczyć obywatelom w procesie podejmowania decyzji (...)” (s. 326). Interesujące są też m.in. wnioski dotyczące tendencji do „deformalizacji” działań społecznych (s. 253) oraz spostrzeżenia, które powinny prowadzić do indywidualizacji działań normatywizujących instrumenty zaangażowania, czyli – inaczej mówiąc – do ich decentralizacji.

Praca została napisana bardzo poprawnym językiem naukowym, wiele zagadnień zostało przedstawionych w postaci tabel, co znacznie ułatwia ich odbiór. W książce wykorzystano bardzo obszerną bazę źródłową obejmującą akty prawne, inne dokumenty, oraz znaczną liczbę opracowań, w większości anglojęzycznych; bibliografia zajęła ponad 50 stron. Zarówno recenzowana książka, jak i zawarta w niej bibliografia mogą stanowić punkt wyjścia dla innych badaczy tej problematyki, a orientację w niej na pewno ułatwi także obszerny indeks nazwisk.

W konkluzji recenzji należy stwierdzić, że opracowanie autorstwa Anny Kołomycew zasługuje jednoznacznie na bardzo pozytywną ocenę i będzie stanowić pozycję wartościową tak dla badaczy zajmujących się tą problematyką, dla decydentów i aktywistów działających w sferze lokalnej, jak i dla wszystkich zainteresowanych partycypacją polityczną.

Krzysztof Łabędź

<http://orcid.org/0000-0003-2255-3338>
Uniwersytet Ignatianum w Krakowie

DOI: 10.35765/HP.2634